
І. ШУТАК,

професор кафедри
теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
ім. Короля Данила Галицького,
доктор юридичних наук, доцент

УДК 340.13

Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна

Розкрито питання про предмет юридичної техніки як сфери наукових знань та самостійної навчальної дисципліни.

Ключові слова: юридична техніка, юридична технологія, юридична тактика і стратегія, теорія права, майстерність юриста.

Постановка проблеми. Питання про те, чи юридична техніка є самостійною наукою, на сучасному етапі не вирішене однозначно. Деякі вчені розглядають її як уже сформовану юридичну науку, що належить до групи прикладних. Інші фахівці вважають констатацію подібного статусу юридичної техніки передчасною, вказуючи, що правильніше говорити про юридичну техніку не як про самостійну галузь знання, а як про відносно відокремлений прикладний розділ загальної теорії права.

Ймовірно, якщо юридична техніка як наукова дисципліна існує, то перебуває на початковій, допарадигмальній

стадії свого розвитку. Вважається, що наявність теорії, доктрини, концепції доводить існування науки, водночас існування парадигми свідчить про зрілість наукового знання. Критеріями останньої виступає уніфікованість різних точок зору з основних питань наукової дисципліни, наявність фундаментальних концепцій, існування загальних стандартів і критеріїв оцінки отриманих результатів. Матеріальним відображенням зрілості наукового знання є наукові публікації достатньої кількості та якості, включаючи монографії та підручники.

Стан дослідження. Юридичну техніку різнобічно вивчали українські спе-

ціалісти, зокрема, К. Волинка, Б. Даневич, О. Дзюбенко, В. Копейчиков, Л. Луць, О. Мурашин, Л. Пригара, П. Рабінович, В. Риндюк, О. Скакун та ін., а також зарубіжні дослідники В. Баранов, Р. Бержерон, М. Давидова, Ю. Тихомиров, Д. Чухвічев та ін.

Мета наукової статті – розкрити питання про предмет юридичної техніки як сфери наукових знань та самостійної навчальної дисципліни.

Виклад основних положень. Наукове осмислення виконання юридичної діяльності відбулося в міру накопичення практичних навичок. Такий вид діяльності, як наука, зародився при переході до Нового часу: в XVI–XVII ст. Насамперед необхідно було вирішити, що слід упорядкувати і в якому напрямі це краще зробити. Постало питання про зміст правового врегулювання. Насамкінець виникала проблема того, які є форми права, технології створення і застосування законів. Осмислення цього виду юридичної діяльності з'явилося лише в XIX ст. Професіоналів зі складення законів і зараз знайти не просто.

Юридична техніка – це галузь знань про правила ведення юридичної роботи та створення в її процесі різних юридичних документів, яка раніше була частиною теорії держави і права. У сучасних умовах юридичну техніку виокремлюють у самостійну галузь юридичної науки, орієнтовану на вирішення практичних завдань. Юридичну техніку застосовують адвокати, судді, нотаріуси, парламентарі, урядовці, управлінці для письмового окреслення змісту нормативно-правових актів, оформлення юридичних документів,

вираження правового аналізу юридичних прав і обов'язків.

М. Панов визначає юридичну техніку як систему укладених у юридичній практиці правил і прийомів здійснення уповноваженими суб'єктами діяльності, скерованої на підготовку найбільш оптимальних і доцільних за формою та структурою правових актів [8, с. 181].

Предмет юридичної техніки утворюють закономірності створення та ефективного функціонування права й здійснення юридичної діяльності [3, с. 30].

Поняття «юридична техніка» входить у категоріальний апарат європейської юридичної науки на межі XIX–XX ст. Історичні передумови цього процесу полягають у становленні юридичного світогляду та розвитку доктрини юридичного позитивізму [7, с. 12].

Чинник формування юридичного світогляду можна лише опосередковано пов'язати з виникненням поняття юридичної техніки. Згідно з традиційними уявленнями він припадає на епоху буржуазних революцій, а за переконанням обґрунтованої версії Г. Дж. Бермана – на час проведення григоріанської реформи, тобто на злам XI–XII ст. Часовий розрив між розглянутими подіями виглядає, таким чином, занадто суттєвим, щоб безпосередньо пов'язувати формування поняття юридичної техніки з впливом юридичного світогляду. Останнє, безумовно, є ідеологічною основою більшості основних європейських правових концепцій, у тому числі позитивістської. Юридичний позитивізм привернув увагу до проблем юридичної техніки і став теоретичною базою формування та дослідження її поняття [6, с. 35].

В. Сирих досить докладно досліджує проблему предмета законодавчої техніки, яку він вважає самостійною дисципліною, поряд із юридичною технікою. Традиційний погляд на законодавчу техніку як складову частину юридичної техніки є більш обґрунтованим, тому видається можливим поширити положення, які висуває В. Сирих стосовно юридичної техніки в цілому [5, с. 104].

На відміну від загальної теорії права, предмет якої формують фундаментальні закономірності (закономірності функціонування й розвитку права в цілому), предмет юридичної техніки переважно утворюють емпіричні закономірності. Вони характеризують процеси створення, інтерпретації, конкретизації, застосування та систематизації права і формуються двома способами:

1) *у результаті узагальнення позитивного досвіду (правотворчого, інтерпретаційного, правореалізаційного);*

2) *у результаті конкретизації різних теоретичних положень стосовно специфіки певного виду юридичної діяльності.*

З точки зору масштабу дії техніко-юридичні закономірності можуть бути як глобальними (взаємозумовленість юридичної техніки особливостями правової системи, історичний зв'язок юридичної техніки з правом), так і локальними (специфіка юридичної техніки в конкретній правовій сім'ї, наприклад, переважання правотворчої техніки в країнах романо-германського права).

За часом дії закономірності юридичної техніки можуть бути і постійними, і тимчасовими. Якщо перші пов'язані з природою юридичної техніки та діють

протягом всієї історії, то другі формуються на окремих стадіях її розвитку і визначаються рівнем досконалості права на певному етапі.

Розглядаючи сферу дії техніко-юридичних закономірностей, можна зробити висновок, що серед них виразно переважають не стільки загальні, скільки спеціальні закономірності, що стосуються окремих правових явищ: правотворчості, системи законодавства, правозастосовного процесу.

Існує ще один дискусійний момент, який потребує вирішення, а саме: визначення місця юридичної техніки в системі юридичного знання, тобто практичний чи теоретичний статус галузі. У юридичній літературі не існує єдиної думки стосовно цього питання. Одні автори вважають, що питання юридичної техніки мають складати особливу юридичну науку, інші вводять ці питання до науки загальної теорії права, ще інші вважають, що законодавча техніка охоплює суто технічні моменти підготовки проектів нормативно-правових актів, які мають прикладний характер.

В. Карташов переосмислив поняття юридичної техніки. Для характеристики правил виконання юридичної роботи вчений запропонував застосовувати замість традиційного терміна «юридична техніка» інший, більш загальний термін «юридична технологія». Юридична технологія складається з таких частин:

1) юридична техніка як засоби досягнення практичних цілей: мова, букви, цифри, поняття, судження, норми тощо;

2) спеціально-юридичні правові поняття, конструкції, приписи, нормативно-правові акти; технічні засоби: комп'ютери, фотоапарати і. т. д.;

- 3) юридична тактика;
- 4) юридична стратегія [2, с. 18].

Однак не у всьому можна погодитися з В. Карташовим, оскільки до однієї групи не можна віднести технічні та інтелектуальні засоби проведення юридичної роботи. Наприклад, комп'ютери і юридичні конструкції, а також юридична тактика і стратегія – принципово інші явища у порівнянні з інструментами юридичної техніки.

За влучним висловом М. Тарасова стосовно природи юридичної техніки, питання полягає «не в тому, чому це техніка, а в тому, чому вона юридична». Відповідаючи на це питання, слід звернутися до прийнятого нами вихідного положення про юридичну техніку як професійну майстерність юриста. Розглядаючи юридичну техніку гранично вузько, як сукупність засобів, що дозволяють надати нормативно-правовим актам необхідну форму, неминуче перетворюємо юридичну техніку в набір рекомендацій не стільки для юриста, скільки для діловода, референта тощо. Забезпечити проект документа реквізитами, перевірити граматичні помилки в тексті – це навіть не техніко-юридична, а просто технічна робота, для здійснення якої юридичної освіти, в принципі, не потрібно (набагато кориснішою буде філологічна або документознавча) [6, с. 39].

Іншою крайністю є надто широке трактування юридичної техніки, що включає постановку кінцевих цілей правового розвитку, вирішення концептуальних питань правового регулювання. Визначення стратегічних напрямів правової політики – це вже не тільки юридичне завдання. В його вирішенні

беруть участь державні діячі, політики, політологи, соціологи, ідеологи, які досліджують динаміку суспільних відносин, оцінюють стан і перспективи розвитку правової системи, обґрунтовують необхідність вибору певних шляхів розвитку. На цьому рівні юрист стає «технічним персоналом», здатним якісно вирішити стратегічні завдання за допомогою наявних у нього юридичних засобів. Він обирає методи та способи правового регулювання, розробляє відповідні нормативно-правові приписи, застосовує їх до суспільних відносин і т. д. [1, с. 60–61].

На цьому етапі позначені, але ще не досліджені відмінності в підходах до розуміння юридичної техніки в країнах загального і континентального права. Ведуться дискусії про те, чи юридична техніка має тільки прикладний характер, чи вона є більш складним явищем, що об'єднує інструментальний і фундаментальний підходи. На думку Д. Керімова, юридична техніка має в основному прикладний, інструментальний характер. Утім це зовсім не означає її «меншовартості», підлеглості, несамостійності. Це надзвичайно істотне знання, що має відносно самостійне значення в системі правознавства [4, с. 34].

При визначенні поняття «юридична техніка» вітчизняні та зарубіжні автори демонструють зазвичай схожі підходи, які принципово не відрізняються. Хоча така подібність не означає, що в окресленій предметній сфері не існує серйозних запитань для дискусій і завдань у науковому пошуку. Підтвердженням цьому може служити різноманіття точок

зору стосовно питання співвідношення понять «юридична техніка», «законодавча техніка», «юридична технологія», що свідчить про відсутність науково обґрунтованого підходу.

У понятті «юридична техніка» можуть накладатися його типологічні та доктринальні особливості, специфіка форми та структури права, поглядів окремих авторів на юридичну техніку. Внаслідок цього поняття «юридична техніка» набуває все більшої багатозначності та рухливості, що робить проблематичним його використання як наукового поняття. У багатьох сучасних підручниках з теорії держави і права взагалі не згадується про юридичну техніку, для цього важливого феномену не виділяється не тільки розділів, а й параграфів.

Єдиним об'єктивним поясненням такої ситуації можна вважати невирішеність методологічних проблем сутності та ролі юридичної техніки, що підкреслює необхідність всебічного та поглибленого дослідження цього феномену, визначення його місця в правовій технісфері.

Юридичну техніку розглядають як сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх систематизації та обліку, що забезпечує їх досконалість, ефективне використання. Аналогічний сенс у це поняття вкладають й інші вчені, визначаючи, що юридична техніка – це сукупність засобів і прийомів, використовуваних відповідно до прийнятих правил при виробленні та систематизації нормативно-правових актів для забезпечення їх досконалість.

Висновок. За багато років дослідження проблем юридичної техніки, її структури, взаємозв'язку і взаємозумовленості елементів одні з висунутих юридичною наукою гіпотез отримали підтвердження практикою і набули майже аксіоматичного характеру, інші залишилися дискусійними.

Оцінюючи з цієї точки зору «наукову зрілість» юридичної техніки, можна зробити висновок, що позиції дослідників з основних її питань далеко не уніфіковані. Навіть назва науки («юридична техніка» або «юридична технологія») часто стає предметом дискусії. Утім широке використання терміна «юридична техніка» теоретиками права і юристами-практиками, поява великої кількості наукових досліджень із цієї проблематики дозволяє з упевненістю говорити про поступове набуття теорією юридичної техніки повноцінного наукового статусу. Все це дає підстави розглядати питання про предмет юридичної техніки як самостійної наукової дисципліни.

Техніко-юридичне знання не втрачає наукового характеру, адже формується вченими-теоретиками й практиками на основі вивчення правової дійсності, узагальнення досвіду юристів. У юридичній техніці повною мірою відображено взаємодію теорії та практики, фундаментального і прикладного знання. Вивчення юридичної техніки як самостійної навчальної дисципліни допоможе подолати спрямування юридичної освіти лише в напрямі теоретичних положень юридичних наук і законодавства, що перешкоджає набуттю студентами практичних навичок виконання майбутньої роботи.

Список використаної літератури

1. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Давыдова Марина Леонидовна. – Волгоград, 2010. – 408 с.
2. Карташов В. Н. Юридическая техника, тактика, стратегия, технология (к вопросу о соотношении) // Проблемы юридической техники : [сб. ст. / под. ред. В. М. Баранова]. – Н. Новгород, 2001. – Т. 1. – С. 16–23.
3. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учебник / Т. В. Кашанина. – 2-е изд., пересмотр. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 496 с.
4. Керимов Д. А. Законодательная техника : науч.-метод. и учеб. пособие / Д. А. Керимов. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – 121 с.
5. Нормография: теория и методология нормотворчества : науч.-метод. и учеб. пособие / под ред. д-ра юрид. наук Ю. Г. Арзамасова. – М. : Академ. проект, 2007. – 480 с.
6. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. І. Онищук. – Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 224 с.
7. Муромцев Г. И. Юридическая техника: некоторые аспекты содержания понятия / Г. И. Муромцев // Проблемы юридической техники : [сб. ст.] / под ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. РАЕН и ПАНИ, засл. деят. науки РФ В. М. Баранова. – Н. Новгород, 2000. – С. 23–37.
8. Словарь терминов по теории государства и права : [учеб. пособие] / рук. авт. кол. Н. И. Панов. – Харьков : Основа, 1997. – 180 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.08.2013.

Шутак И. Юридическая техника как сфера научных знаний и учебная дисциплина

Раскрыты вопросы о предмете юридической техники как сферы научных знаний и самостоятельной учебной дисциплины.

Ключевые слова: юридическая техника, юридическая технология, юридическая тактика и стратегия, теория права, мастерство юриста.

Shutak I. Legal technique as a scientific knowledge and academic discipline

Solved question on the subject of legal technology as a field of scientific knowledge and self-discipline.

Keywords: legal technology, legal technique, legal tactics and strategy, legal theory, skill lawyer.